

Re-reading the structural cohesion of surah Āl ‘Imrān’s through the symmetrical order theory (focusing on Nevin Rida’s approach)

Mohammad hadi Mansouri¹ | Alireza Fazeli²

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Teaching Quran and Hadith, Islamic Education University, Qom, Iran. Email: mmh.fl10@yahoo.com
 2. Ph.D. student, Teaching Quran and Hadith, Islamic Education University, Qom, Iran. E-mail: fazeli.alireza14@gmail.com

Article info.	Abstract
Article type: Research Article	Many Western thinkers believe that the Quran has a fragmented content; however, Muslim scholars reject this belief and strive to demonstrate the structural coherence of the Quranic text. Therefore, using a descriptive-analytical method, this article examines the approach of contemporary Quranic researcher, "Nawīn Rida," as his structural classification of the surahs of the Quran, such as the divisions and contexts, distinguishes itself in a systematic manner. Rida discusses two structural compositions: linear and circular, in Surah Al-Imran. He divides the entire Surah Al-Imran into three parts based on thematic content, each with its own specific sub-topic that will be expressed in a circular or thematic composition, and he investigates each of the three sections of the Surah in terms of linear and lexical composition. Thus, he structurally provides a means to counter the criticisms of Orientalists regarding long Medinan surahs such as Al-Imran. However, there are some methodological criticisms in Rida's classification; for instance, he overlooks certain topics and words that could have contributed to a better understanding of the structure and content. Additionally, Rida does not consider the repetition of key words in the Surah and fails to mention some words in sections where they have been repeated. This indicates the need for greater precision in analyzing and interpreting the Quranic text and emphasizes the importance of thoroughly examining the foundations of classification before presenting interpretations.
Article history: Received 14 February, 2024 Received in revised form 06 June, 2024 Accepted 10 June, 2024 Published online 25 March, 2025	
Keywords: Surah Al-Imran, Circular Composition, linear composition, Nevin Rada, structural coherence	

Cite this article: Masouri, M., & Fazeli, A. (2025). Re-reading the structural cohesion of surah Āl ‘Imrān’s through the symmetrical order theory (focusing on Nevin Rida’s approach) . *Journal of Ketab-e Qayyem*, 15(1),

19-39. DOI: <http://doi.org/10.30512/kq.2024.20753.3771>

© The author(s).

Publisher: Meybod University.

DOI: <http://doi.org/10.30512/kq.2024.20753.3771>

Extended Abstract

Introduction

This study conducts a structural analysis of Sūrat Āl ‘Imrān through the lens of symmetrical order, employing Navin Rada’s innovative method to demonstrate the surah’s intrinsic coherence and thematic unity. In response to critical perspectives, particularly certain Orientalist claims regarding the disjointed nature of Qur’anic verses, this research systematically examines thematic divisions and lexical patterns to affirm the text’s holistic integrity, highlighting the deliberate function of ring structures and repetitions in shaping the surah’s composition.

The authors critically engage with classical exegetical works, including those of Ibn Zubayr al-Gharnāṭī, Burhān al-Dīn al-Biqā’ī (d. 885/1480), and others, while integrating contemporary analytical frameworks to evaluate structural and narrative dimensions. Beyond illustrating the surah’s high degree of structural coherence, this study critiques segmentation-based approaches and proposes a systematic model for deciphering its symmetrical order.

Methodology

This study employs a descriptive-analytical approach, combining rigorous library research with critical examination of both primary Qur’anic texts and secondary exegetical sources. The investigation focuses on analyzing the structure of Surah Al-‘Imrān through the theoretical framework of symmetrical order, with particular attention to:

1. Textual Analysis Components: Systematic examination of lexical repetitions and their rhetorical functions, Precise identification of thematic segmentation patterns, Detailed mapping of ring structures (concentric literary patterns).

2. Data Organization and Visualization: Methodical organization of verse data into analytical tables, Graphical representation through structural diagrams.

3. Comparative Analytical Framework: Application of Navin Rada's innovative symmetrical analysis approach, Critical comparison with Raymond Farrin's ring composition theory, Comprehensive evaluation of existing segmentation methodologies.

Key Methodological Contributions: Reveals how repetitive elements serve as intentional structural devices, Demonstrates the surah's textual unity through its symmetrical architecture, Provides a balanced critique of both traditional and contemporary approaches to Qur’anic structure analysis.

Findings

The findings from the structural analysis of Surah Āl ‘Imrān reveal profound textual unity and coherence, achieved through strategic lexical repetitions and thematic segmentation. The opening section of the surah employs key phrases, such as “Lā ilāha illā Huwa” and “al-Islām” repeatedly, which play a pivotal role in shaping its linear and lexical structure. These repetitions not only reinforce the surah’s central themes but also enhance its internal harmony.

Furthermore, the surah’s circular architecture, divided into three main segments with stylistic devices like anaphora, emphasizes a return to core motifs, such as “Yā Ahl al-Kitāb” and “Yā

ayyuhā alladhīna āmanū” .This symmetrical arrangement underscores a deliberate structural order.

A close examination of Nevin Reda’s segmentation model demonstrates that the surah consists of three thematically distinct sections, each exhibiting unique linear and circular compositional features. The second segment, addressing the People of the Scripture, reinforces *tawḥīd* while establishing a dialogical framework between religious communities. The third and longest section shifts focus to the believers, employing repetitive exhortations (e.g., “Yā ayyuhā alladhīna āmanū”) to emphasize divine commandments and communal unity.

While Reda’s analysis effectively highlights the surah’s coherence through circular and repetitive structures, it overlooks certain lexical repetitions and narrowly defines some concepts. Comparatively, Raymond Farrin’s structural approach differs in its interpretation of thematic repetition patterns. However, Reda’s model, with its emphasis on converging themes and lexical echoes, more convincingly explains the surah’s unified message.

These findings affirm that, despite its apparent episodic nature, the Qur’an exhibits a meticulously organized structure. Through repetition, symmetry, and thematic recursion, it delivers a cohesive theological and discursive narrative to its audience.

Conclusion

This study’s findings affirm that Nevin Reda’s theory of symmetrical order serves as a robust framework for structurally re-examining Surah Āl ‘Imrān. The analysis reveals that the surah’s intrinsic coherence, achieved through strategic lexical repetitions and circular structures, effectively challenges Orientalist critiques of the Qur’anic text’s alleged fragmentation. By segmenting the surah into thematic-linear and circular-symmetrical units, the study underscores how core messages, such as *tawḥīd* and adherence to prophetic guidance, are reinforced. Simultaneously, the dialogical interplay between believers and the Ahl al-Kitāb unveils nuanced dimensions of Islamic calls for unity. While Reda’s model has limitations (e.g., omitting some lexical repetitions and subjective verse divisions), this research demonstrates its efficacy in uncovering the Qur’an’s semantic-structural depth. Future studies should:

1. Combine methodologies (e.g., comparative analysis with Raymond Farrin’s structural theories),
2. Systematically map repetition patterns across other surahs, and
3. Critically engage with segmentation models to refine their applicability.

Ultimately, this study advances contemporary Qur’anic scholarship by: Highlighting the text’s unified architecture, Validating repetition-based analysis as a key hermeneutical tool, and proposing a foundation for deeper structural exegesis in ‘ulūm al-Qur’ān.

بازخوانی انسجام ساختاری سوره آل عمران در پرتو نظریه نظم متقارن (با تأکید بر دیدگاه نوین ردا)

محمد هادی منصوری^۱ | علیرضا فاضلی^۲

۱. نویسنده مسئول، استادیار مدرسی معارف قرآن و حدیث، دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران. رایانامه: mansouri@maaref.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری مدرسی معارف قرآن و حدیث، دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران. رایانامه: fazeli.alireza14@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: هدف این پژوهش، بازخوانی انسجام ساختاری سوره آل عمران بر مبنای نظریه نظم متقارن و با تأکید بر دیدگاه نوین ردا می‌باشد. در این مطالعه، با تکیه بر تحلیل دقیق تکرارهای واژگانی و تقسیم‌بندی موضوعی، سعی شده تا یکپارچگی درونی و هماهنگی ساختاری سوره که توسط برخی مستشرقان به عنوان متنی گسسته تلقی می‌شود، به شیوه‌ای نظام‌مند بررسی و اثبات گردد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۶	روش پژوهش: روش تحقیق این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و بر مبنای جستجو، مرور ادبیات و استفاده از منابع اولیه و ثانویه انجام شده است. با بهره‌گیری از فیش‌برداری کتابخانه‌ای و تحلیل دقیق متن قرآن، ساختار سوره آل عمران از منظر تکرارهای واژگانی و ساختارهای حلقوی مورد بررسی قرار گرفته و داده‌ها در قالب جداول و نمودارهای ساختاری سازماندهی شده و به خوبی تحلیل و تفسیر شدند.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۱۷	یافته‌های پژوهش: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سوره آل عمران دارای انسجام ساختاری عمیقی است که از طریق تکرارهای واژگانی و تقسیم‌بندی موضوعی حاصل می‌شود. در بخش‌های مختلف سوره، عبارات کلیدی مانند «لا إله إلا هو»، «الإسلام»، «یا أهل الكتاب» و «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا» به گونه‌ای تکرار شده‌اند که نقش مهمی در تثبیت پیام و ایجاد وحدت معنایی ایفا می‌کنند. ساختار حلقوی سوره، با تقسیم‌بندی آن به سه قسمت موضوعی با ویژگی‌های مجزا، نشانگر هماهنگی بین اجزای متنی است. تحلیل‌های دقیق نشان می‌دهد که الگوهای تکراری، علاوه بر تأکید بر یکتاپرستی، به ایجاد پویایی و انسجام در متن کمک کرده‌اند. یافته‌ها همچنین به محدودیت‌های رویکرد نوین ردا در تقسیم‌بندی اشاره می‌کنند؛ از جمله نادیده گرفتن برخی واژه‌ها و عدم توجه کافی به مشتقات معنایی که می‌توانست به تبیین بهتر ساختار سوره یاری رساند.
کلیدواژه‌ها:	نتیجه‌گیری: نظریه نظم متقارن، به ویژه دیدگاه نوین ردا، ابزاری کارآمد در تحلیل ساختاری سوره آل عمران محسوب می‌شود. این رویکرد، با تأکید بر تکرار واژگان کلیدی و تقسیم‌بندی موضوعی، انسجام درونی متن را به اثبات رسانده و نقدهای مستشرقان درباره گسستگی آیات را رد می‌کند. اگرچه برخی محدودیت‌ها و ایرادات روشی در تقسیم‌بندی وجود دارد، یافته‌ها نشان می‌دهد که استفاده از ساختارهای حلقوی، به پویایی و یگانگی پیام قرآن کمک می‌کند. بر این اساس، پژوهش حاضر توصیه می‌کند که مطالعات آینده با بهره‌گیری از روش‌های ترکیبی، به تبیین دقیق‌تر الگوهای ساختاری قرآن بپردازند.
سوره آل عمران، ترکیب حلقوی، ترکیب خطی، نوین ردا، انسجام ساختاری.	

استناد: منصوری، محمد هادی و فاضلی، علیرضا. (۱۴۰۴). بازخوانی انسجام ساختاری سوره آل عمران در پرتو نظریه نظم متقارن (با تأکید بر دیدگاه نوین ردا).

کتاب قیم، ۱۵ (۱)، پیاپی: ۳۲، ۱۹-۳۹.

DOI: <http://doi.org/10.30512/kq.2024.20753.3771>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه میبد.

۱. طرح مسئله

اغلب خاورشناسان معتقدند که سوره‌های مدنی قرآن به دلیل ساختار طولانی، گسسته و پراکنده هستند؛ اما برخی از محققان غربی با استفاده از شواهد لفظی و معنوی، پیوستگی قرآن را اثبات نموده‌اند. اندیشمندان مسلمان که باور به پیوستگی سور و آیات قرآن دارند، در قرون گذشته و عصر حاضر با قلم‌زدن در راستای دفاع از انسجام متن قرآن، کوشش‌هایی برای حل چالش مدنظر انجام داده‌اند؛ چراکه آیات قرآن نه به صورت یکجا بلکه به صورت پراکنده و تدریجی نازل شده است، لکن این امر به معنای نفی تناسب و ارتباط بین آیات قرآن نیست؛ بلکه هماهنگی را در نوع چینش حروف کلمات و ساختار جملات می‌توان یافت، ساختاری که موجب نظم شگفت‌انگیزی در آیات گردیده است (مناقب، سعدی، عبدالله زاده، امین ناجی و جعفری، ۱۳۹۵، ص ۳۶). از میان آثار قدما در باب ارتباط سوره‌های قرآن می‌توان از کتاب «البرهان فی تناسب ترتیب سور القرآن» از ابن زبیر غرناطی، «نظم الدرر فی تناسب الآیات و السور» از برهان الدین ابراهیم بن محمد بقاعی و «تناسق الدرر فی تناسب السور» از سیوطی نام برد. در دوره معاصر نیز کتاب‌هایی با موضوع نظم و تناسب آیات و سور، توسط پژوهشگرانی همچون عبدالهادی فقهی‌زاده در «پژوهشی در نظم قرآن»، محمد فاروق الزین در «بیان النظم فی القرآن الکریم»، عباس همایی در «چهره زیبای قرآن»، سید محمدعلی ایازی در «چهره پیوسته قرآن»، محمد خامه‌گر در «ساختار هندسی سوره‌های قرآن» نوشته شده که نویسندگان به موضوع پیوستگی آیات و سوره‌های قرآن و تشریح آن، پرداخته‌اند.

در مقابل دیدگاه پژوهشگران مسلمان که قرآن را دارای انسجام و پیوستگی می‌دانند، برخی مستشرقان غیرمسلمان نظیر گلدزیهر^۱ (م. ۱۹۲۱)، ریچارد بل^۲ (م. ۱۹۵۲)، قرآن را در سوره‌های بلند مدنی فاقد نظم و پیوستگی می‌بینند. نقدهای تاریخی مانند نظرات ولتر^۳ (م. ۱۷۷۸) و توماس کارلایل^۴ (م. ۱۸۸۱) نیز، قرآن را بی‌نظم و پر از تکرار توصیف کرده‌اند. این انتقادات بر اهمیت فهم بهتر ساختار و محتوای قرآن، به خصوص در سوره‌های طولانی‌تر که موضوعات متنوعی را دربرمی‌گیرند، تأکید می‌کنند. در این میان تقسیم‌بندی‌های پیشین می‌توان به تقسیم بر حسب رکوعات و بر حسب سیاق اشاره کرد که دارای روش نظام‌مند نیستند و بالتبع پاسخگوی اشکالات مستشرقان نبوده‌اند. در این میان محققانی مانند نوین ردا^۵ (م. ۲۰۱۷)، استادیار مطالعات اسلامی در دانشگاه تورنتو، در سال ۲۰۱۰ دکترای خود را با موضوع «یکپارچگی متنی و پیوستگی در قرآن: تکرار و ساختار داستانی در سوره بقره» از همین دانشگاه اخذ کرده است که بر روی نظم متقارن سوره بقره تمرکز دارد (ردا، ۲۰۲۱، ص ۱) و نیز مقاله‌ای را تحت عنوان «ساختار روایی سوره آل عمران» تألیف کرده‌اند که با استفاده از الگوی نظم معکوس که روشی نظام‌مند است، پیوستگی آیات سوره آل عمران را نمایان می‌سازد.

بدین ترتیب، پرسش اصلی این است که چگونه می‌توان برای یک سوره، بدون توجه به نویسنده آن، ساختار و موضوعی واحد و هماهنگ شناسایی کرد؟ به علاوه، این مقاله در نظر دارد، ضمن بررسی ساختار روایی ردا از نظم سوره آل عمران به مقایسه آن با ساختار روایی ریموند فرین^۶ از سوره آل عمران پردازد و از منظر پژوهشی به نقد آن پردازد.

در پیشبرد این تحقیق، روش‌شناسی کتابخانه‌ای به کار رفته است که بر مبنای جستجو، مرور و تحلیل گسترده منابع موجود و

1. Ignác Goldziher
2. Richard Bell
3. Voltaire
4. Thomas Carlyle
5. Nevin Reda
6. Raymond Farrin

ادبیات مربوط به موضوع متمرکز شده است. این رویکرد از طریق تجزیه و تحلیل همه‌جانبه، امکان ارزیابی و تحلیل دیدگاه‌های متنوع، از جمله دیدگاه نوین ردا و همچنین، نقدهایی را که بر این دیدگاه‌ها مطرح شده، فراهم کرده است. از این طریق، تحقیق قادر به مقایسه این تحلیل‌ها با نظریات ریموند فرین شده و به ارزیابی دقیق این دیدگاه‌ها در قالب یک پژوهش نقدی دست یافته است.

۲. پیشینه تحقیق

در چند دهه اخیر، تحقیقات متعددی درباره نظم متقارن در ساختار قرآن کریم انجام شده است. آغاز این تحقیقات با آنجلیکا نوویرث^۱ در سال ۱۹۸۱ بود. سپس، مستنصر میر در سال ۱۹۸۶ به بررسی انسجام در قرآن پرداخت. او مطالعه‌ای درباره نظم قرآن از دیدگاه امین اصلاحی ارائه کرد. العوی در کتاب «مناسبت، انسجام و ساختار» در سال ۲۰۰۶ به نشانگرهای زبانی در متن و تکرار توجه کرد و نظم متقارن را در سوره‌های احزاب و قیامت بررسی کرد. تحقیقات نوویرث^۲ بر روی ساختار قرآن با تکیه بر تقارن در سوره‌های کوتاه مکی تأکید داشت. مستنصر میر^۳ (۲۰۰۰) در مطالعه‌ای بر داستان حضرت یوسف و جواد انور قریشی^۴ (۲۰۱۷) در ساختار حلقه‌ای در سوره یوسف با الگوبرداری از نوویرث به تقارن در سوره‌های طولانی مکی پرداختند. همچنین، میشل کوپرس^۵ (م. ۲۰۲۴) به نظم شگفت‌انگیز در ساختار سوره‌های طولانی مدنی اشاره کرده و وجود تقارن در آن‌ها را برجسته ساخته است. اخیراً مقاله‌ای در مجله پژوهش‌های قرآنی-ادبی با موضوع «بلاغت سامی و قواعد نظم متقارن و نقد و بررسی آن در سوره صف» منتشر شده است که نظریه نظم متقارن کوپرس را به چالش می‌کشد. همچنین، حسینی کاشانی در مقاله‌ای به «خوانش سوره هل آتی بر اساس نظریه نظم متقارن کوپرس» پیرامون سوره انسان می‌پردازد. تحقیقاتی همچون مقاله «گونه‌شناسی ساختار چینش آیات در رکوعات قرآنی» از احمد زارع زردینی در سال ۱۳۹۸ به بررسی نظم متقارن در سوره بقره می‌پردازد. همچنین، نوین ردا در کتاب سوره بقره: فهم سبک، ساختار روایی و درون‌مایه‌های پیوسته قرآن ساختارشناسی سوره بقره را مورد بررسی قرار داده است. امین اصلاحی^۶ (م. ۱۹۹۷)، نیل رابینسون^۷، زانیسر^۸ و روبرتسن اسمیت^۹ (م. ۱۸۹۴) نیز به ساختار سوره بقره توجه کرده و سعی کرده‌اند، انسجام آن را اثبات کنند. میشل کوپرس (۱۹۹۵) در مقاله یک ساختار سامی در قرآن: داستان یوسف به ساختار حلقه سوره یوسف توجه کرده و جواد انور قریشی ساختار روایی مستحکمی مطرح می‌کند.

۳. مفهوم‌شناسی نظریه نظم متقارن

اندیشمندان باورمند به انسجام قرآن کریم، در مقام تبیین نظم متقارن، به تکرارهای موجود در متن اشاره می‌کنند. آنها بر این باورند که تکرارهای موجود در قرآن کریم باعث نوعی تقارن و نظم در متن قرآن گشته است که میتوان ریشه این امر را در عالقه درونی انسان در تمایل به کارهای تکراری دانست (دست‌رنج، خانی مقدم و زیدی جودکی، ۱۴۰۰، ص ۱۳۰) این نظریه که به آن «تحلیل بلاغی» نیز گفته می‌شود، تبیین نظم متون را عهده دارد (Cuyper, 2009, p. 2). پژوهشگران به سه الگوی تألیف متن بر اساس نظم متقارن اشاره می‌کنند:

1. Angelika Neuwirth
2. Angelika Neuwirth
3. Mustansir Mir
4. Jawad Anwar Qureshi
5. Michel Cuyper
6. Amin Ahsan Islahi
7. Neal Robinson
8. Mathias Zahniser
9. William Robertson Smith

الف) ساختار موازی: در این ساختار، واحدهای متنی مختلف به همان ترتیب اولیه دوباره تکرار می‌شوند (C'B'A/ABC). به عنوان نمونه، بخشی از آیه ﴿الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ﴾ (نور: ۳/۲۴) حاوی نظم متقارن موازی است. نظم متقارن این بخش آیه بدین ترتیب است که عبارات «الزَّانِي»، «لَا يَنْكِحُ» و «أَوْ مُشْرِكَةً» به همان ترتیب به صورت «الزَّانِيَةُ»، «وَلَا يَنْكِحُهَا» و «أَوْ مُشْرِكٌ» به صورت متناظر و متقارن تکرار شده است.

ب) ترکیب حلقوی: این ساختار زمانی ایجاد می‌گردد که واحدهای ساختاری متن در یک دایره متحد المركز قرار گرفته‌اند (ABC/ X/ CBA). به عنوان نمونه، در آیه ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾ (قدر: ۹۷/۳-۱)، فواصل طرَفینی، دو جمله خبری هستند که در میان آنان، یک جمله پرسشی آمده است.

ج) نظم معکوس: وقتی اطلاق می‌شود که همان ساختار حلقوی، بدون بخش نامتقارن میانی وجود داشته باشد (ABC/ CBA). این نوع تقارن در آیه ﴿هُنَّ (A) لِيَاسَ (B) لَكُمُ (C) وَأَنْتُمْ (C') لِيَاسَ (B') لَهُنَّ (A')﴾ (بقره: ۱۸۷/۲) مشهود است. نظم متقارن بدین ترتیب است که بخش A و A' با عبارت «هُنَّ» و «لَهُنَّ» با یکدیگر متقارن هستند. نیز، بخش B و B' با عبارت «لِيَاسَ» کاملاً همپوشانی دارند و بخش C و C' با عبارات «لَكُمُ» و «أَنْتُمْ» هر دو ضمیر بر جمع مذكر مخاطب دلالت دارند.

۴. دیدگاه نوین ردا در انسجام ساختاری سوره آل عمران

نوین ردا از دیدگاه‌های محکمی برای دفاع از ساختار منظم قرآن پشتیبانی می‌کند. او بر این باور است که قرآن کتابی وحیانی بوده و دست‌خوش تحریف نشده است. این اعتقاد طبق آیات قرآنی که بصراحت از عدم تحریف‌پذیری آن خبر می‌دهد، استوار است. همچنین، نوین ردا بر این نکته تأکید دارد که قرآن در زمان حضرت محمد (ص) تدوین شده و بدون دخل و تصرف به امت ابلاغ شده است. به علاوه، او معتقد است که قرآن کتابی منسجم است که سوره‌ها و آیات آن به گونه‌ای چیده شده‌اند که موضوعات مرتبط به یکدیگر دارند و یک پیام یکپارچه را ارائه می‌دهند. این انسجام ساختاری هم در جنبه‌های اخلاقی و فقهی و هم در بعد روایی و تاریخی قرآن قابل مشاهده است (ردا، ۲۰۲۱، صص ۵۴-۱۰۸).

همانطور که در مقدمه اشاره شد، تفسیر قرآن به ساختاری و محتوایی تقسیم‌بندی شده است. برای درک بهتر شیوه کار ردا در ساختاربندی قرآنی، دو مفهوم کلیدی مطرح است: «رکوع» و «سیاق». رکوع به بخش‌های مشخصی از سوره‌ها اشاره دارد که بر اساس معیارهایی چون تعداد آیات و موضوع تعیین می‌شوند و به صورت سنتی، در مصاحف با علامت‌گذاری‌های خاص مشخص شده‌اند (لسانی و مرادی، ۱۳۹۴، ص ۹۱). این تقسیم‌بندی به خوانندگان و مفسران کمک می‌کند تا محتوای قرآن را بهتر درک کنند. سیاق که به توالی و زمینه آیات اشاره دارد، تأثیر عمده‌ای بر تفسیر و تأویل آیات دارد و به صورت منعطف توسط مفسران بر اساس اجتهاد و نظر شخصی‌شان تعیین می‌شود. این تفاوت‌ها در تعیین سیاق می‌تواند به اختلافات در فهم و تفسیر منجر شود.

مفسران معاصر با استفاده از این دو رویکرد به تفسیر قرآن پرداخته‌اند. برخی مانند علامه طباطبایی در «تفسیر المیزان» بر سیاق تمرکز داشته‌اند (صادقی، میرحسینی و زارع زردینی، ۱۴۰۰، ص ۹۶)؛ درحالی‌که دیگران مانند محمود حسن دیوبندی در «تفسیر کابلی» از رکوعات به عنوان پایه‌ای برای تفسیر خود استفاده کرده‌اند (دیوبندی، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۳۳۶ و ج ۲، ص ۱۷۷). البته، هر دو مفهوم دارای محدودیت‌هایی هستند، از جمله نداشتن دقت لازم در رکوع برای ساختاربندی آیات و وابستگی سیاق به اجتهاد مفسر. ازاین‌رو، روش تفسیری ردا برای سوره آل عمران بر دقت ساختاری تمرکز دارد. او سوره را بر اساس تکرار واژه‌ها و موضوعات به سه بخش تقسیم می‌کند.

این تقسیم‌بندی شامل دو ساختار است: ۱. ساختار خطی که بر تکرار دقیق کلمات و عبارات تمرکز دارد و ۲. ساختار حلقوی که

بر تکرار موضوعات در یک ترتیب معکوس تمرکز دارد. این تفسیر به کشف نظم و انسجام در سوره کمک می‌کند (ردا، ۲۰۲۱، صص ۸۳-۹۱).

۴-۱. ترکیب خطی یا لغوی

اجزاء^۱ تکرارهای واژگانی هستند که نزدیک به آغاز و انتهای یک متن قرار دارد و آن را به یک واحد متمایز تبدیل می‌کند (ردا، ۲۰۱۷، صص ۷۰-۷۳ و ۲۶-۱۲۴). تکرارها در متن می‌توانند به شکل‌های مختلفی باشند؛ از جملات بلند گرفته تا کلمات تکراری کوتاه. این تکرارها همیشه با کلمه‌های دقیق یکسان نیستند؛ بلکه گاهی با اشکال مختلف دستوری مطابقت دارند. این عناصر به سازماندهی متن کمک کرده و زیر واحدهای موضوعی را مشخص می‌کنند و از نظر بلاغی و زیبایی‌شناسی، نشان‌دهنده پایان و تکمیل چرخه هستند (ردا، ۲۰۲۱، صص ۲۷-۴۹).

به باور نوین ردا، بخش‌های قرآن اغلب شامل سه بند هستند نه فقط دو بند و این سومین بند، اهمیت متن را افزایش می‌دهد. این ساختار سه جانبه با تکرار عناصر در بند دوم و سوم، تأکید بیشتری بر پایان متن می‌گذارد. تکرار بیشتر باعث تأکید بیشتر می‌شود. این تأکید می‌تواند بر جذابیت و دینامیک بودن سوره اثر بگذارد (ردا، ۲۰۱۷، ص ۵۸). اجزاء در سوره‌ها نقش مهمی در ایجاد پویایی دارند، به طوری که با افزایش یا کاهش حجم متن محصور، میزان تأکید تغییر می‌کند. هر چه یک واحد متنی به یک موضوع بیشتر اختصاص پیدا کند، تأکید بر آن موضوع بیشتر است. اجزاء که اغلب شامل تکرار واژگان هستند، نه تنها به تقسیم‌بندی متن کمک می‌کنند، بلکه باعث یکپارچگی آن نیز می‌شوند (ردا، ۲۰۱۷، صص ۷۳-۷۰).

نوین ردا اجزاء کل سوره آل عمران را به سه قسمت از نظر موضوعی، تقسیم می‌کند: ۱. (آیات ۱-۶۳)، ۲. (آیات ۶۴-۹۹) و ۳. (آیات ۱۰۰-۲۰۰). هر کدام، موضوع فرعی خاص خود را دارند که در ترکیب حلقوی یا موضوعی بیان خواهد شد. ایشان هر کدام از سه قسم سوره را از جهت ترکیب خطی و لغوی مورد کنکاش قرار می‌دهد:

قسمت	بند	ایه	عبارت تکرار شده
۱	۱	۲	لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
		۳	الْحَقُّ
		۴	الْعَزِيزُ
		۶	لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
۲	۲	۱۸	لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
			لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
		۱۹	الْإِسْلَامُ
		۲۰	أَسْلَمْتُ - أَسْلَمْتُمْ - أَسْلَمُوا - حَاجُّوكَ
		۲۱	الْحَقُّ
۳	۳	۵۲	مُسْلِمُونَ
		۶۰	الْحَقُّ
		۶۱	حَاجُّكَ
		۶۲	مَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ - الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
		۶۴	قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ - أَرْبَابًا
۲	۱	۶۵	يَا أَهْلَ الْكِتَابِ - تَحَاجُّونَ - إِبْرَاهِيمَ
		۶۶	حَاجَّجْتُمْ - تَحَاجُّونَ

۱. به نظر می‌رسد، نزدیکترین کاربرد واژه اجزاء در علوم قرآنی واژه «رکوع» باشد.

۶۷	إِبْرَاهِيمَ		
۶۸	إِبْرَاهِيمَ		
۷۰	يَا أَهْلَ الْكِتَابِ	۲	
۷۱	يَا أَهْلَ الْكِتَابِ		
۷۳	يُحَاجُّوكُمْ		
۸۰	أَرْبَابًا		
۸۴	إِبْرَاهِيمَ		
۹۵	إِبْرَاهِيمَ	۳	
۹۸	قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ		
۹۹	قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ		
۱۰۰	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	۱	۳
۱۰۲	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا		
۱۱۸	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	۲	
۱۳۰	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا		
۱۴۹	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا		
۱۵۶	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا		
۲۰۰	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	۳	

جدول شماره ۱

۴-۱-۱. قسمت اول سوره آل عمران (آیات ۱-۶۳)

مطابق جدول ۱، این قسمت از سه بند تشکیل شده است که چهار عنصر تکرار شده آنها عبارتند از: «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ»، «الْحَقُّ»، «الْعَزِيزُ» و «الْحَكِيمُ». با توجه به تعدد تکرار عناصر، می‌توان آنها را به صورت چهار جزء مجزا فرض کرد. از آنجایی که همه آنها، یک قسمت را تشکیل می‌دهند، به عنوان یک ساختار پیچیده در نظر گرفته می‌شوند. وقوع آنها در آیات ۲-۶ بند اول؛ بند دوم از آیات ۱۸ و ۲۱ و بند سوم در آیات ۶۰ و ۶۲ می‌افتد (به جدول ۱ مراجعه کنید) و همانطور که ماتیاس زانیسر^۱ اشاره کرده است، عبارت «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» در بند اول و دوم، دو برابر بوده (آیات ۲، ۴، ۱۸ و ۱۸) و با تأکید بیشتری در آیه مشابه «مَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ» رخ می‌دهد (آیه ۶۲). دو برابر شدن این عبارت در ابتدای سوره، عبارت تهلیل را بسیار قابل توجه می‌کند؛ زیرا تهلیل در سوره آل عمران در مقابل سوره بقره نسبتاً زیاد تکرار شده است. با وجود اینکه سوره بقره بسیار طولانی‌تر است؛ ولی فقط دو بار تکرار شده است (آیات ۱۶۳ و ۲۵۵). این برتری بر اهمیت این عبارت در سوره آل عمران تأیید می‌کند. اصطلاح «الْعَزِيزُ» نیز در بند اول، دو برابر است (آیات ۴ و ۶).

در قسمت اول سوره آل عمران (آیات ۱-۶۳)، با افزایش تکرارهای دوم و سوم جزء ویژه‌ای از طریق اضافه کردن عناصر دیگر اتفاق می‌افتد. بر این اساس، در بند میانی واژه «الْإِسْلَامُ» بیشتر استعمال شده است و علاوه بر ریشه آن (آیات ۱۹-۲۰)، دوباره این واژه در اواخر قسمت اول مشاهده می‌شود (آیه ۵۲). این افزایش به اثر بند می‌افزاید که قبلاً با عبارت «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» (آیات ۲، ۴، ۱۸ و ۱۸) ، در پایان قسمت «مَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ» (آیه ۶۲) تقویت شده بود. تکرار مشتقات با ریشه (س/ل/م) در بند میانی، مورد توجه خاص است؛ زیرا چهار مشتق از آن گرفته می‌شود: «الْإِسْلَامُ، أَسْلَمْتُ، أَسْلَمْتُمْ وَأَسْلَمُوا» (آیات ۱۹-۲۰). در تمام سوره، مشتقات اسلام

۱۲ بار اتفاق می افتد. این عدد در مقایسه با بقره که مشتقات آن فقط ۸ بار اتفاق می افتد، نسبتاً زیاد است.^۱

علاوه بر این، همه وقایع سوره آل عمران نزدیک انتها، ابتدا یا وسط قسمت اتفاق می افتد. ریشه (س/ل/م) در سوره آل عمران دارای اهمیت ساختاری است. همچنین باید به عبارت «حَاجُّوكَ» در نزدیکی وسط قسمت اول (آیه ۲۰) که مشتقات آن ۶ بار در سوره به تنهایی اتفاق می افتد، اشاره کرد که در مقایسه با تکرار ۱۲ بار در کل قرآن زیاد است. فعل «حَاجَّ» نیز در نزدیکی انتهای قسمت اول، در آیه ۶۱ به شکل «حَاجَّكَ» ظاهر می شود. این تکرارها به اثر بند در انتهای قسمت اضافه می کند (ردا، ۲۰۲۱، صص ۷۵-۷۶).

این اضافات - کلمه اسلام و مشتقات آن و تکرار فعل «حَاجَّ» - به پویایی قسمت اول سوره آل عمران کمک می کند. سه عبارت در قسمت اول، لحن کل سوره را تنظیم می کند. اولی عبارت «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» است که بیان یگانگی خدا می باشد. دوم، واژه «إِسْلَام» که یک اسم لفظی - مصدر (یا بهتر است بگوییم اسم مصدر) - است و عمل انسان مرتبط با ایمان به اسلام توصیف می شود. اسلام در زبان عربی به معنای «تمامیت سازی» و ایجاد صلح، خوبی و ایمنی سازی (ردا، ۲۰۱۸، ص ۱۲۰) و به معنای تسلیم خود در برابر خداوند است. این دو در کنار هم قرار دارند؛ درحالی که «لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ» خدا را توصیف کرده و «إِسْلَام» انسان را در عمل تسلیم خدا می کند. در نتیجه این دو عبارت، یک موضوع مهم را نشان می دهد که به اعتقاد افراد به خدا بر می گردد. زانیس موضوع مشابهی را به عنوان توحید که از آن به عنوان یگانگی، قدرت مطلق و حاکمیت خدا یاد می کند، مطرح می سازد (زانیس، ۱۹۹۱، صص ۸۳-۸۰)؛ افزودن واژه «إِسْلَام» و مشتقات آن، به همراه تکرار فعل «حَاجَّ»، نقش مهمی در شکل دهی به پویایی بخش نخست سوره آل عمران دارد. این عناصر نه تنها لحن کلی سوره را تعیین می کنند، بلکه از طریق برجسته سازی مفاهیمی چون توحید و تقابل با یهودیت و مسیحیت، زمینه ساز پیوند معنایی با ساختار بخش دوم سوره نیز می شوند.

۴-۱-۲. قسمت دوم سوره آل عمران (آیات ۶۴-۹۹)

قسمت دوم سوره آل عمران (آیات ۶۴-۹۹) نیز، با تکرار لفظی تنظیم می شود. این بار به شکل آنافورا (تکرارهای واژگانی در ابتدای توالی عبارات - ابتدای آیات -) و شروع دو جمله متوالی: «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ» (۲۶). طبق جدول ۱، این عبارت دو مرتبه در ابتدای قسمت دوم (آیات ۶۴ و ۶۵)، دو مرتبه در نزدیک وسط (آیات ۷۰ و ۷۱) و دو مرتبه در انتهای قسمت دوم (آیات ۹۸ و ۹۹) تکرار می شود. سوره آل عمران شامل ۱۲ تکرار از مجموع ۳۱ تکرار این عبارت در کل قرآن است که آن را به یکی از ویژگی های بارز سوره تبدیل می کند. باید توجه کرد که سه تکرار این عبارت در آیات ۶۴-۹۹ با عبارت «قُلْ» شروع می شوند (آیات ۶۴، ۹۸ و ۹۹). دستور خطاب قراردادن اهل کتاب، مانند مشتقات «حَاجَّ» در قسمت اول سوره، یک عنصر گفتگو در قسمت دوم ایجاد می کند. مشتقات فعل «حَاجَّ» دوباره در بند دوم و سوم ظاهر می شوند (آیات ۶۵، ۶۶ و ۷۳). این کلمات لحن گفتگوی قسمت را نشان می دهند. طبق جدول ۱، واژه «إِبْرَاهِيمَ» نیز در جاهای مختلفی وجود دارد: سه بار در نزدیکی ابتدای قسمت دوم (آیات ۶۵، ۶۷ و ۶۸)، یک بار در وسط (آیه ۸۴) و یک بار در پایان قسمت دوم (آیه ۹۵). این تکرارها برای تقویت اثر بند در ابزار ساختاری استفاده می شود.

با توجه به جدول ۱، عبارت «إِسْلَام» و مشتقات آن به عنوان یکی از ویژگی های ساختاری قسمت اول مطرح شده است و در قسمت دوم ادامه می یابد. در مجموع، در اینجا ۶ بار ظاهر می شوند: دو بار نزدیک ابتدای قسمت (آیات ۶۴ و ۶۷) و چهار بار دیگر در یک بخش کوچک نزدیک مرکز (آیات ۸۰، ۸۳، ۸۴ و ۸۵). این تکرارهای واژگانی، شیوه توسعه مضمون اصلی درستی ایمان در قسمت دوم سوره آل عمران را برجسته می کند. در این قسمت، این موضوع در گفتگو با اهل کتاب بیان شده است. علاوه بر این، سوره

۱. در سوره بقره، مشتقات اسلام سه بار به صورت «فعل» در آیات ۱۱۲، ۱۳۱، ۱۳۱ و پنج بار به عنوان «اسم فاعل» در آیات ۱۲۸، ۱۲۸، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۶ ذکر شده است.

افراد خاصی را به دلیل ارادت نادرست خود به انسان یا شخصیت‌های مقتدر الهی، از تعلق به حوزه مسلمان در حال ظهور جدا می‌کند (ردا، ۲۰۱۸، ص ۱۳۵).

۳-۱-۴. قسمت سوم آل عمران (۲۰۰-۱۰۰)

سومین قسمت سوره، طولانی‌ترین قسمتی است که نیمی از سوره را در بر می‌گیرد. بنابراین، بیشترین تأکید روی قسمت انتهایی است (آیات ۱۰۰-۲۰۰). مانند قسمت دوم، قسمت سوم نیز، توسط یک اجزا متشکل از آنافورا طراحی شده است. همانطور که نیل رابینسون^۱ گفته، سوره در اینجا برای اولین بار جامعه مسلمانان را مورد خطاب قرار می‌دهد. رابینسون این را مرز موضوعی می‌بیند که به معنای آغازبخشی جداگانه در آیه ۱۰۰ است. تغییر مخاطب از «ای اهل کتاب» به «ای کسانی که ایمان آورده‌اید»، جلب توجه می‌کند و نگاه‌ها را به سمت زیرواحد جدید سوره می‌برد. مطابق جدول ۱، عبارت «یا ایها الذین آمنوا» (ای کسانی که ایمان آورده‌اید)، هفت بار اتفاق می‌افتد: دو بار در ابتدای پانل سوم (آیات ۱۰۰ و ۱۰۲)، یک بار در انتهای آن (آیه ۲۰۰) و چهار بار دیگر در فضای مداخله‌گر (آیات ۱۱۸، ۱۳۰، ۱۴۹ و ۱۵۶). این اجزاء به جای سه بند، در داخل چندین واحد محصور تکرار می‌شود. شاید به همین دلیل، این قسمت طولانی است. عبارت تکرار شده «یا ایها الذین آمنوا» در قسمت سوم متضاد با «یا أَهْلَ الْكِتَابِ» در قسمت دوم سوره وجود دارد. این تضاد (مخالفت) وجود مریسموس^۲ را نشان می‌دهد از آنجا که دو گروه با هم ترکیب می‌شوند تا سنت‌های ایمانی مورد ادعای ابراهیم را شکل دهند (ردا، ۲۰۲۱، ص ۸۴).

۴-۱-۴. قسمت اول تا سوم آل عمران (کل سوره)

اجزاء کلی پیچیده آل عمران با تکرار چهار عبارت شکل می‌گیرد: «یا ایها الذین آمنوا»، «أُولُو الْأَلْبَابِ» (آیات ۷ و ۱۹۰)، «لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ/ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ» (آیات ۹ و ۱۹۴)، «رَبَّنَا» (آیات ۷-۹ و ۹۴-۱۹۱)، «السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»، (آسمانها در ابتدا به صورت مفرد است و سپس، فقط به صورت جمع نوشته شده است) (آیات ۵، ۲۹، ۸۳، ۱۰۹، ۱۲۹، ۱۸۰ و ۱۸۹-۹۱). «لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ/ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ» فقط در اوایل و انتهای سوره وجود دارد و جای دیگری در این بین ظاهر نمی‌شود. آنها یک اثر برابر ایجاد می‌کنند. دو عنصر دیگر، چندین بار در سراسر سوره تکرار می‌شوند: «رَبَّنَا» در آیات ۱۶، ۵۳ و ۱۴۷ و «السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» در آیات ۲۹، ۸۳، ۱۰۹، ۱۲۹ و ۱۸۰. این دو عبارت در آخرین بند بیشتر تکرار شده‌اند؛ زیرا «رَبَّنَا» پنج بار در آیات ۱۹۱-۱۹۴ و «السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» سه بار در آیات ۱۸۹-۱۹۱ تکرار می‌شود. در نتیجه، اثر بند در انتهای سوره تشدید می‌شود و حس پایان تقویت می‌شود. این ویژگی از نظر پویایی بر تأکید می‌افزاید.

۴-۲. ترکیب حلقوی یا موضوعی

در قرآن، تکرار نه تنها در قالب واژگان، بلکه در تکرار مضامین نیز دیده می‌شود. متون براساس مضامین یا ایده‌ها سازمان‌دهی

1. Neal Robinson

۲. «مریسموس» (Merismus) یا «تقسیم» در ادبیات و به‌ویژه در ساختار نظم قرآن به معنای استفاده از ذکر دو یا چند جزء متقابل یا متضاد برای بیان کلیت، عمومیت یا تمامیت یک مفهوم است. به عبارت دیگر، مریسموس با ذکر دو قطب متقابل یا دو جزء اصلی از یک طیف، کل آن مفهوم را به صورت ضمنی بیان می‌کند. در نظم قرآن، این ساختار بیانی اغلب به شکل ذکر دو واژه یا عبارت متقابل به‌کار می‌رود تا تمامیت و فراگیری مفهوم مدنظر را برساند. مثلاً عبارت‌هایی همچون: «مشرق و مغرب» (یعنی تمام جهات) «اول و آخر» (یعنی همه چیز از ابتدا تا انتها) «سماوات و ارض» (یعنی تمام جهان هستی) نمونه‌ای از مریسموس در نظم قرآن هستند که به‌خوبی عمومیت و احاطه الهی بر تمام جهان را بیان می‌کنند.

شده و در الگوهای خاصی تکرار می‌شوند. تکرار موضوعات به ترتیب اصلی «تناوب» و به صورت معکوس «کیاسم» یا «ساختارهای کیاستیک» نامیده می‌شود. از این ابزارها، «ترکیب حلقه» که نقطه اوجی در مرکز دارد و مانند امواج از مرکز به بیرون گسترش می‌یابد، بسیار شناخته شده است. این ساختارها تأکید زیادی بر مرکز می‌گذارند و در ادبیات جهانی رایج هستند و کمک‌کننده به حافظه در فرایند بیان متن هستند (ردا، ۲۰۲۱، صص ۸۶-۸۹).

نوین ردا معتقد به دو حلقه در سوره آل عمران است: ۱. ساختار حلقه‌ای کلان که کل سوره را پوشش می‌دهد و ۲. حلقه کوچکتر که بر روی قسمت میانی سوره قرار می‌گیرد. در ادامه، ابتدا ساختار حلقه‌ای اصلی و سپس، ساختار حلقه دوم و کوچکتر که قسمت وسط را فرا می‌گیرد، بررسی می‌شود.

۴-۲-۱. ساختار حلقوی کل سوره

نوین ردا پس از کنکاش ترکیب لغوی، سوره آل عمران را به سه قسم موضوعی تقسیم می‌کند: قسمت اول (آیات ۱ تا ۶۳) روایتی از خانواده عمران است که تفاوت‌های میان داستان‌های مسیحی و اسلامی را نمایش می‌دهد و بر یگانگی خدا و پیروی از پیامبران تأکید دارد. قسمت دوم (آیات ۶۴ تا ۹۹) به اهل کتاب مدرن خطاب می‌شود که با تأکید بر توحید و نقد شرک، شامل بحث‌هایی درباره الوهیت عیسی و نقش یهودیان و مسیحیان است. قسمت سوم (آیات ۱۰۰ تا ۲۰۰) داستان‌هایی از اولین جنگ‌های مسلمانان را بازگو می‌کند و بر پیروی از دستورات پیامبر و توحید تأکید می‌کند.

نوین ردا با تمرکز بر جزئیات موضوعی سوره، در چیدمان آیات در ترکیب مضمونی، در کنار بیان یک دایره متحد‌المرکز، واحدهای ساختاری کل سوره را به ۹ حلقه اشاره می‌کند. وی آیات ۱۰۰ تا ۱۰۴ را نوک قله و نقطه مرکزی سوره می‌داند و همچنین، موضوعات مشترک هر حلقه را در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که ویژگی‌های خاص هر حلقه را نسبت به حلقه‌های قبلی و بعدی خود مجزا می‌کند. در ادامه، هر ۹ حلقه با جزئیات بیشتر توضیح داده می‌شود.

اولین ترکیب حلقه‌ای سوره آل عمران (A و A') شامل مقدمه و نتیجه‌گیری این سوره است که با بیان فرستاده‌شدن کتاب‌های مقدس توسط خدا و هشدار نسبت به رویگردانی از آنها آغاز می‌شود (آیات ۱ تا ۹ و ۱۸۹ تا ۲۰۰). این حلقه با ستایش خداوند که کنترل کامل آسمان و زمین را در دست دارد و توصیف اعمال افرادی که به نشانه‌های الهی می‌اندیشند، ادامه یافته و با دعایی به پایان می‌رسد که این مضمون که خداوند قول‌های خود را نمی‌شکند. در این بخش، تأکید بر یکتایی خدا با تکرار عبارت «لا إله إلا هو» و کلمه «ربنا» که بیانگر نزدیکی و پیوستگی به خداست، مشهود است. علاوه بر این، آخرین آیه سوره، با دعوت به صبر و ایجاد روابط، به اهمیت مشارکت و عمل متقابل در جامعه مؤمنان اشاره می‌کند که نشان‌دهنده یگانگی و عظمت خدا و تأثیر آن بر اتحاد جامعه مؤمنان است.

حلقه دوم سوره آل عمران (B و B') که آیات ۱۰ تا ۱۹ و ۱۸۵ تا ۱۸۸ را شامل می‌شود؛ مفاهیم جنگ، ریسک و خطر مرگ را به عنوان آزمایش‌هایی برای ایمان بررسی می‌کند و به زندگی دنیوی و چگونگی استفاده از آن به عنوان آزمایش اشاره دارد.

حلقه سوم (C و C') در آیات ۲۰ تا ۲۲ و ۱۸۱ تا ۱۸۴، پیامبر (ص) را در مکالمه با مردم کتاب قرار می‌دهد و به رد پیام‌های پیامبران توسط آنها اشاره می‌کند.

در نهایت، حلقه چهارم با آیات ۲۳ تا ۲۴، ناباوری افرادی را که حتی با دعوت به قضاوت کتاب خدا، آن را رد می‌کنند، بررسی می‌کند. این حلقه‌ها به مرور از طریق تحلیل آزمایش‌های ایمان و بررسی شکست‌ها در لحظات حیاتی، به بیان تأکیدی بر مجازات و پاداش‌های الهی در این جهان و جهان دیگر می‌پردازند.

در حلقه‌های سوم و چهارم سوره آل عمران، انتقادات منفی، به واسطه تقویت مثبت در حلقه پنجم مورد بررسی قرار می‌گیرند که بر پیروی از پیامبران، به عنوان راهی برای به دست آوردن لطف خدا تأکید می‌شود. در نیمه اول حلقه (آیات ۳۱ تا ۳۲)، لطف خدا از طریق کلمه «عشق» بیان شده است و به پیروان توصیه می‌شود که با پیروی از پیامبر اکرم (ص)، محبت خدا را جلب کنند. نیمه دوم (آیات ۱۶۱ تا ۱۶۶) لطف خدا را با استفاده از کلمه «رضوان» توصیف می‌کند و این مفهوم با فرستاده شدن پیامبر (ص) به عنوان نشانه‌ای از لطف خدا و پیروی از او مورد تأیید قرار می‌گیرد.

حلقه ششم (آیات ۳۳ تا ۶۳ و ۱۲۱ تا ۱۶۰) به روایت‌های طولانی‌ای می‌پردازد که تأکید می‌کند، پیروی از پیامبران راهی برای به دست آوردن لطف خداوند است و به کسانی که قادر به پذیرش پیام پیامبران نیستند، هشدار می‌دهد. این روایت‌ها از ظهور مسیحیت و دعوت عیسی به پیروی از خدای یکتا و نیز، از اولین جنگ‌های مسلمانان در دوران محمد (ص) با تأکید بر اهمیت اطاعت از خدا و پیامبر می‌گویند. نیاز به اطاعت از خدا و پیامبر او در هر دو روایت زمان حضرت عیسی (ع) و زمان حضرت محمد (ص) - توصیه شده است. این امر در نهایت، منجر به شکست داخلی جامعه مؤمنان می‌شود. در نتیجه، دو روایت مطرح شده در سوره آل عمران به‌طور کنایه‌آمیز به رابطه میان ایمان و صداقت اشاره دارند و نحوه نافرمانی و فاصله‌گیری از پیامبران در موقعیت‌های بحرانی را بازگو می‌کنند، امری که می‌تواند به عنوان یکی از عوامل اصلی در شکست‌های جمعی جوامع مطرح شود.

ششمین حلقه آل عمران از دو رویداد متوالی تشکیل شده که توسط یک حرف ندا جدا می‌شوند و حمایت خدا از برگزیدگانش را نشان می‌دهند. در آیات ۳۳ تا ۴۴، خدا فرشتگانی را برای نشان دادن معجزات به حضرت مریم (س) و حضرت زکریا (ع) فرستاد که شامل اخبار تولد معجزه‌آسای پیامبران (حضرت عیسی و یحیی) است (آیات ۳۹ و ۴۲ و ۴۵). به همین ترتیب، در آیات ۱۲۴ تا ۱۲۵، هزاران فرشته از مسلمانان در جنگ بدر حمایت کردند و باعث پیروزی شگفت‌انگیز آنها شدند. هر دو مورد، نمایانگر حمایت و تأیید الهی برای پیامبران و دعوت به پیروی از آنها، به عنوان راهی برای پیروی از خداوند هستند.

توالی دوم رویدادها با استنباط از اولی، یعنی تغییر مخاطب، مجزا می‌شود. در روایت مسیح، حضرت محمد (ص) مورد خطاب قرار گرفته است: ﴿ذَلِكُمْ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكُمْ﴾ (آیه ۴۴) که با استفاده از کلمه «تو» مشخص شده است. در روایت اسلامی، جامعه مسلمانان خطاب شدند که با استفاده از عبارت «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا» (ای کسانی که ایمان آورده‌اید)، مشخص است (آیات ۱۳۰ تا ۱۳۶). مورد اول تا حد زیادی، بازخوانی داستان مریم (س) است و به پیامبر (ص) یادآوری می‌کند که او شخصاً این رویدادها را به چشم ندیده و این دانش متعلق به عالم غیب است. در مورد دوم، شرح جنگ و عمدتاً به پیامبر (ص)، به عنوان شخص دوم پرداخته است و خواننده را از روایت گذشته خارج و به زمان حال می‌آورد، چه با خطاب به محمد (آیه ۴۴) در روایت مسیحیت و چه توسط مجموعه طولانی‌تری از دستورالعمل‌ها برای جامعه مسلمانان (آیات ۱۳۰ تا ۱۳۶) در روایت اسلامی.

قابل ذکر است، دومین مورد دستورالعمل‌های جامعه مسلمانان، لزوماً مرتبط با جنگ نیستند. اینها شامل اجتناب از ربا و خویشن‌داری از خشم به ویژه در زمان جنگ است (آیات ۱۳۰ و ۱۳۳ تا ۱۳۶). این تغییرات موضوعی به ویژه، در مورد موضوع ربا تأیید می‌کند که این آیات، بعداً درج شده‌اند؛ یعنی یک متن کوتاه یا یک اظهار نظر در یک متن مضمونی طولانی‌تر آورده شده و هدف آن بلاغی است (برخلاف تحلیل انتقادی تاریخی که این مفهوم به صورت همزمان استفاده می‌شود). همچنین، در چهارچوب دستورالعمل‌های ارائه شده به جامعه مسلمانان، تأکید بر پیروی از پیامبران به عنوان راهی برای دستیابی به فضل الهی، بار دیگر تکرار و مورد تأکید قرار می‌گیرد. این درون‌یابی‌ها، اهداف تعلیمی دارند؛ یعنی تأیید نبوت محمد (آیه ۴۴) و آموزش اهمیت اطاعت معنوی پیامبر برای فضل الهی (آیات ۱۳۰-۱۳۶). باید توجه کرد که هم‌معنای سوم برای کلمه «فضل»، کلمه «ترحمون» است. بنابراین، رحمت، مهربانی، بخشش و فضل در آیه ۱۳۲، به جای استفاده از کلمات «حب» یا «رضوان» در حلقه ۵ استفاده شده است (E و

(E') و اگرچه هر کدام از این کلمات، معنای متفاوتی دارند؛ اما همه آنها به لطف و خشنودی خدا اشاره می‌کند.

در قسمت دوم روایت‌ها، افرادی که به انتظارات پاسخ نمی‌دهند و شکست می‌خورند، مورد آزمایش قرار گرفته‌اند. در مسیحیت، پیروی از عیسی تعیین‌کننده پیروزی یا شکست است (آیات ۴۵ تا ۵۳) و در اسلام، حضور و ثبات حضرت محمد(ص) در جنگ‌ها، به ویژه جنگ احد که خسارات و سختی‌های زیادی را به همراه داشت، معیار تمایز است (آیات ۱۳۷ تا ۱۶۶). این آیات تأکید می‌کنند که خدا منافقان را شکست خواهد داد (آیات ۱۳۷ تا ۱۴۸) و تجربه‌های جنگی مانند احد را که با پیروزی اولیه و سپس، شکست به دلیل نافرمانی توصیف می‌شود، بررسی می‌کنند (آیات ۱۵۲ تا ۱۵۵).

روایات در بخش‌هایی پایان می‌پذیرند که محور اصلی داستان را تکرار می‌کنند. در بخش مسیحی، نتیجه‌گیری متمرکز بر خطاب به حضرت محمد(ص) است (آیات ۵۸ تا ۶۵) که داستان مسیح را به عنوان وحی الهی و تکرار وضعیت داستان مریم بازگو می‌کند (آیه ۴۴). هر دو درون‌یابی در نیمه اول حلقه، مشابه بوده و داستان‌ها را با منشأ الهی معرفی می‌کنند (آیات ۴۴ تا ۵۸) و حضرت محمد(ص) را به عنوان یک مکالمه‌کننده با جامعه مسیحی نشان می‌دهند که تأکید بر تفاوت‌ها می‌کند (آیه ۶۱). در نیمه دوم، تغییرات جزئی در درون‌یابی با تمرکز بر «اینها الذین آمنوا» صورت گرفته است و جامعه مسلمانان را به پیروی از پیامبر(ص) حتی در شرایط سخت تاریخی، مانند جنگ‌ها تشویق می‌کند (آیات ۱۵۶ تا ۱۶۰).

در حلقه هفتم (G و G' در جدول ۲)، آیات ۶۴ تا ۹۴ و ۱۱۱ تا ۱۲۰ زمینه متفرق شدن ادامه دارد. این حلقه در باره روابط مسلمانان با اهل کتاب و نحوه رفتار آنها سخن گفته و بین افرادی از اهل کتاب که صادق و خالص‌اند و بین کسانی که صادق و خالص نیستند، تمایز ایجاد می‌کند. اینجا، پیروان کتاب با عبارت «یا اهل الکتاب» برای اولین بار مورد خطاب قرار گرفتند و این تغییر در مخاطب برای خواننده یا شنونده مشهود است (آیات ۶۴ تا ۱۵۵). مشتق فعل «حاجّه» (مناقشه یا بحث کردن) استدلال بین اهل کتاب را از یک طرف و جامعه مسلمانان را از طرف دیگر، در نیمه اول حلقه به تصویر می‌کشد (آیات ۶۴ تا ۹۴). آیات ۶۵، ۶۶ و ۷۳ از سوره آل‌عمران، گفت‌وگویی اعتقادی میان اسلام و اهل کتاب، به ویژه درباره شخصیت‌هایی چون ابراهیم، را به تصویر می‌کشند؛ درحالی‌که در بخش دوم این ساختار حلقوی (آیات ۱۱۱ تا ۱۲۰)، لحن سوره به سوی هشدار نسبت به نیت‌های پنهان اهل کتاب تغییر یافته و به تنش‌ها و دشمنی‌های آنان با مسلمانان اشاره می‌شود و رفتارهای تحقیرآمیز و تحسین برانگیز آنها را ضمن آموزش مسلمانان در کنار هم قرار داده است (آیات ۱۱۱ تا ۱۲۰).

آیات مرکزی سوره (آیات ۹۵ تا ۱۱۰) که متشکل از H, I, J, I', و H' است، همه حول کلمه امت می‌چرخند و می‌تواند به عنوان یک بخش واحد در نظر گرفته شود. این دو حلقه از تعداد کمتری از آیات تشکیل شده است؛ اما اثر موجی نزدیک به بخش مرکزی سوره دارد.

حلقه هشتم (H و H' در جدول ۲) که شامل آیات (۹۵ تا ۹۷ و ۱۱۰) است، موضوع قبلی را با تقویت مثبت دنبال می‌کند و از ظهور مسلمان و آیین ابراهیمی در مکه تعریف می‌کند. حلقه نهم (I و I' در جدول ۲) از آیات (۹۸ تا ۹۹ و ۱۰۵ تا ۱۰۹) تشکیل شده است و موضع‌گیری بحرانی سوره را از سر می‌گیرد؛ اما این بار برای خیانت و رد آیات خدا. نیمه اول حلقه نهم از کلمه کفر، ناسپاسی، بی‌ایمانی یا خیانت در رابطه با اهل کتاب که آیات خدا را رد کردند و مردم را از راه خدا منحرف کردند، استفاده می‌کند؛ درحالی‌که در نیمه دوم کافر بعد از ایمان به وجود آمده و از ویژگی‌هایی است که بین اهل کتاب و منافقان و مسلمانان مشترک است. این حلقه نقطه میانی ساختار حلقه را محصور می‌کند که شامل آیات ۱۰۰ تا ۱۰۴ سوره است و در جدول ۲ با علامت J مشخص شده‌اند، به عنوان مضمون اصلی سوره بر وحدت تأکید دارند و سفارش می‌کنند به طناب خدا چنگ زده و از پراکندگی اجتناب کنند. این بخش‌ها که به شکل حلقه‌ای در مرکز سوره تعبیه شده‌اند، به بررسی انتقاد از اهل کتاب و تمجید از امت اسلامی می‌پردازند.

حلقه نهم به عنوان مسئولیت ایجاد تناوب بین این دو بخش عمل می‌کند. این آیات که نسبتاً کوتاه هستند، سرعت بخشی به روایت و تأکید بیشتر بر اهمیت مرکز سوره را نشان می‌دهند.

تناوب در مرکز سوره، بین ستایش امت و انتقاد از اهل کتاب، یک مخالفت را شکل می‌دهد که در کلمات جفت «وَاعْتَصِمُوا» (با هم باشید) و «تَفَرَّقُوا» (تفرقه و پراکندگی) نمایان است و یک تضاد ایجاد می‌کند. کلمه «وَاعْتَصِمُوا» که در قسمت پایانی سوره نیز، با فرمول بندی «وَمَنْ يَعْصِمْ بِاللَّهِ» ظاهر می‌شود، مشتق ریشه‌ای خاصی دارد (آیه ۱۰۱). اصطلاح «تَفَرَّقُوا» به فرقان «وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ» که در ابتدای سوره آمده است، اشاره دارد (آیه ۴). هر دو اصطلاح، از یک ریشه مشتق شده‌اند و مضمون مرکزی سوره را می‌رسانند: چنگ زدن به طناب خدا و متفرق نشدن.

کد	آیات / شرح
A	۱-۹ مقدمه: خداوند قادر مطلق است، پیامبران را با کتاب می‌فرستد، دعا برای نجات
B	۱۰-۱۹ آزمایش ایمان و نتایج آن
C	۲۰-۲۲ انتقاد از قوم قبلی برای دور شدن از کتاب و کشتن پیامبران
D	۲۳-۳۰ انتقاد و هشدارهای وخیم برای اهل کتاب متوهم که توسط قدرت مطلق خدا تقویت شده است
E	۳۱-۳۲ پیروی از پیامبران به عنوان راهی برای رسیدن به فضل الهی
F	۳۳-۶۳ روایت مبسوط که نکات بالا را با دو حرف ندا تفسیر می‌کند.
G	۶۴-۹۴ تنش بین مسلمانان و اهل کتاب، انتقاد از اهل کتاب
H	۹۵-۹۷ ستایش امت که به ابراهیم بر می‌گردد
I	۹۸-۹۹ انتقاد از اهل کتاب
J	۱۰۰-۱۰۴ مرکز: مخالفان تسموا/ تفرقوا
I'	۱۰۵-۱۰۹ انتقاد از اهل کتاب
H'	۱۱۰ ستایش امت
G'	۱۱۱-۱۲۰ تنش بین مسلمانان و اهل کتاب، انتقاد از اهل کتاب
F'	۱۲۱-۱۶۰ روایت مبسوط که در نکات زیر با دو حرف ندا تفسیر شده است
E'	۱۶۱-۱۶۴ پیروی از پیامبران به عنوان راهی برای رسیدن به فضل الهی
D'	۱۶۵-۱۸۰ انتقاد و هشدارهای وخیم برای منافقان، که توسط قدرت مطلق خدا انجام قرار گرفته است
C'	۱۸۱-۱۸۴ انتقاد از اهل کتاب برای دور شدن از کتاب و کشتن پیامبران
B'	۱۸۵-۱۸۸ آزمایش ایمان و پیامدهای آن
A'	۱۸۹-۲۰۰ نتیجه‌گیری: خداوند قادر مطلق است، پیامبران را با کتاب می‌فرستد. دعا برای نجات

جدول ۲. ساختار حلقه اصلی ردا با جزئیات

۲-۲-۴. ترکیب حلقوی قسمت میانی (دوم) سوره آل عمران (آیات ۶۴-۹۹)

شکل بلاغی نشان می‌دهد که قسمت دو، یک زیر واحد مجزا در داخل سوره است و همانطور که قبلاً اشاره شد، این جزء توسط

«یا اهل کتاب» شکل و قوت گرفته است (آیات ۶۴، ۶۵، ۷۰، ۷۱، ۹۸ و ۹۹، به جدول ۱ مراجعه شود) و همچنین یک ترکیب حلقه دیگر.

قسمت دوم سوره، به صورت حلقه‌های متحدالمرکز سازمان یافته که خطاب به اهل کتاب است و آنها را به پرستش خدای یکتا و پیروی از پیامبر جدید در مقابل سایر مراجع دینی دستور می‌دهد. این ساختار در جدول ۳ خلاصه شده است.

ساختار حلقه‌ای دوم سوره، با خطاب به اهل کتاب آغاز می‌شود (آیات ۶۴ تا ۶۵) و به بررسی ابراهیم و یکتاپرستی او می‌پردازد (آیات ۶۵ تا ۶۹). این بخش‌ها با انتقاد از اهل کتاب، به دلیل نادیده گرفتن و عدم پابندی به پیام‌های الهی ادامه می‌یابد (آیات ۷۰ تا ۷۸). مرکزیت بحث، پیرامون ممانعت از قراردادن فرشتگان، پیامبران یا دیگر شخصیت‌های مذهبی کنار خدا و تأکید بر توحید اسلامی است که از این طریق، محدودیت‌هایی در پیروی از پیامبران و سایر مراجع دینی ایجاد می‌شود تا تعادل در تأکید بر اهمیت این اشخاص حفظ شود (آیات ۷۹ تا ۸۲). این مفهوم با جد کردن اطاعت از پیامبران و احترام به آنها، یگانگی خدا را تأیید می‌کند و ساختار حلقه‌ای در آیات پایانی به صورت معکوس تکرار می‌شود (آیات ۸۳ تا ۹۹).

آیات / شرح
۶۴-۶۵ خطاب به اهل کتاب
۶۵-۶۹ حافظه اجتماعی: یادآوری توحید ابراهیمی
۷۰-۷۸ نقد اهل کتاب
۷۹-۸۲ محدود کردن اقتدار دینی پیام آوران الهی برای حفظ توحید
۸۳-۹۲ نقد اهل کتاب
۹۳-۹۷ حافظه اجتماعی: یادآوری توحید ابراهیمی و اسرائیل (نوه ابراهیم)
۹۸-۹۹ خطاب به اهل کتاب

جدول ۳. دومین ترکیب حلقوی از قسمت دوم سوره آل عمران (۶۴-۹۹)

۵. بررسی دیدگاه نوین ردا

سوره‌های طولانی مدنی مانند آل عمران و بقره که پس از هجرت پیامبر به مدینه نازل شده‌اند، متنوع و شامل موضوعاتی چون قوانین اجتماعی، فقهی، داستان‌های پیامبران گذشته و جنگ‌ها و صلح هستند. این تنوع گاهی به عنوان دلیلی برای ادعای ناهماهنگی قرآن توسط مستشرقان ذکر شده است؛ اما مطالعه دقیق‌تر این سوره‌ها می‌تواند انسجام عمیق‌تر آنها را نشان دهد. ریموند فرین، یکی از پژوهشگران معاصر قرآن، به ساختار سوره‌های بقره و آل عمران توجه خاصی داشته است. او ساختار این سوره‌ها را به‌طور دقیق تجزیه و تحلیل کرده است و رویکردی عمدتاً موضوعی اتخاذ کرده است؛ بدین معنا که به مضامین گسترده و جریان ایده‌ها توجه کرده است؛ ولی نه لزوماً به تکرارها. فرین در سوره آل عمران، سه حلقه‌ی 'AA'، 'BB' و 'CC' را مشخص کرده است که از نقطه میانی سوره به نام D پراکنده می‌شوند (فرین، ۲۰۱۴، ص ۷۶).

ساختار فرین			ساختار ردا	
شرح	نماد	آیات	نماد	آیات
قرآن به عنوان مؤید کتاب‌های مقدس قبلی/ بدر به عنوان نشانه‌ای از جانب خدا/ بهشت در انتظار کسانی است که از خدا می‌ترسند/ دعوت	A	۱-۳۰	A	۱-۹
			B	۱۰-۱۹

۲۰-۲۲	C		به دعا برای آموزش و ثابت قدم ماندن.
	D		
۳۱-۳۲	E	۳۱-۶۳	عیسی از آل عمران است. او معجزه می‌کند و مردم را به عبادت خدا دعوت می‌کند/ مریدان از او اطاعت می‌کنند و تسلیم خدا می‌شوند.
	F		
۶۴-۹۴	G	۶۴-۹۹	یهودیان و مسیحیان را به توافق با مسلمانان دعوت کن که فقط خدا را پرستید/ ابراهیم یهودی یا مسیحی نبود؛ اما یکتاپرست بود/ نزدیکترین افراد به ابراهیم کسانی‌اند که از او پیروی می‌کنند.
	H		
	I		
۱۰۰-۱۰۴	J	۱۰۰-۱۰۹	تشویق مؤمنان به ترس از خدا و روزه‌داری/ دعوت به ظهور جامعه‌ای که خیرات می‌دهد/ امر به معروف و نهی از منکر می‌کند.
	I'		
۱۱۰	H'	۱۱۰-۱۱۷	بیشتر افراد کتاب خشم خدا را برای خود آورده‌اند، همانند کافران/ برخی از اهل کتاب آیات خدا را می‌خوانند و او را می‌پرستند؛ آنها به خاطر کارهای خوبشان پاداش داده خواهند شد.
	G'		
۱۲۱-۱۶۰	F'	۱۱۸-۱۷۹	جنگ احد، منافقان را از مؤمنان جدا کرد/ کافران شکست بدتری در بدر خوردند/ مسلمانان نباید انتظار داشته باشند، بدون آزمایش شدن به بهشت وارد شوند/ نافرمانی باعث شکست در جنگ احد شد/ خداوند کسانی که نافرمانی کردند، بخشیده است/ حضرت محمد(ص) فانی است (مانند عیسی قبل از او)/ مؤمنان باید از خدا بترسند و از پیامبرش اطاعت کنند تا مورد رحمت قرار گیرند.
	E'		
	D'		
۱۸۱-۱۸۴	C'	۱۸۰-۲۰۰	مؤمنان در راه خدا تبعید شدند/ خداوند دعای خیر برای بخشش را جواب می‌دهد/ خدا به ازای اعمال صالح و رنج در راه او قول بهشت داده است. برخی از اهل کتاب پاداش داده خواهند شد؛ مومنان را به ثابت قدمی دعوت کن تا به یکدیگر نیرو بخشند و از خدا بترسند.
	B'		
	A'		

جدول ۴. ساختار اصلی حلقه سوره آل عمران

همچنین، فرین خلاصه‌ای از هر هفت بخش A، B، C، D، A'، B'، C' را آورده است و به محتوای خاص آنها و نه لزوماً نقاط مشترک اشاره کرده است که نشان می‌دهد، این بخش‌ها حلقه‌های مشخصی را تشکیل می‌دهند. موضوعات هر بخش در سمت راست جدول ۴ آورده شده است. دو ستون سمت راست ساختار پیشنهادی ردا را نشان داده است که در زیر همراه با ساختار فرین توضیح داده خواهد شد. این تقارن برای کمک به نشان دادن ارتباط ساختار پیشنهادی نوین ردا با فرین است.

فرین در تحلیل سوره آل عمران به بررسی کلی ایده‌های مطرح در سوره پرداخته است. این تحلیل به درک عمومی از ساختار سوره کمک می‌کند و نشان‌دهنده طرح کلی ساختار آهنگی سوره است. فرین به جای تمرکز بر سه حلقه، نشان می‌دهد که در واقع، نه حلقه در قسمت میانی سوره وجود دارد؛ به خصوص در آیات ۱۰۰ تا ۱۰۴ که تحلیلش بر ۱۰۹ آیه پیشنهادی تمرکز دارد. به علاوه، این تحلیل، موضوعات مشترک هر حلقه را مورد توجه قرار می‌دهد و تفاوت‌های مشخص بین حلقه‌ها را تبیین می‌کند. جدول ۲ این ترکیب

حلقه را نشان می‌دهد. در ادامه هر ۹ حلقه با جزئیات بیشتر توضیح داده شده است.

در انتها جا دارد، چند نکته پیرامون دیدگاه نوین ردا اشاره شود:

۱. نوین ردا در بخش اول، پس از آنکه به واژه «اسلام» اشاره می‌کند، به تبیین معنای اسلام نیز می‌پردازد و اینگونه واژه اسلام را به «تمامیت سازی» معنا کرده که اشتباه است؛ بلکه اسلام به معنای تسلیم بودن است؛ چه اینکه ابن فارس می‌نویسد: «و من الباب أيضاً الإسلام و هو الانقياد؛ لأنه يسلم من الإباء و الامتناع» (ابن فارس، ۱۴۲۳، ص ۶۸). ابن منظور نیز می‌گوید: «الإسلام و الاستسلام: الانقياد... فالإسلام إظهار الخضوع» (ابن منظور، ۱۴۱۴، ص ۲۹۴). بنابراین، اسلام به معنای سرسپردگی و نمایش کرنش در مقابل خداوند است. طبرسی معتقد است: «والإسلام أصله السلم معناه دخل في السلم و أصل السلم السلامة لأنها انقياد على السلامة» (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۷۱۵). همچنین، وی بر این باور است که اسلام می‌تواند از «تسلیم» نیز به معنای تسلیم بودن در برابر امر خدا باشد. پس به طور کلی می‌توان گفت، اسلام سرسپردگی و رام بودن در برابر خداست؛ زیرا همراه با سلامت از هرگونه سرکشی و فساد است.

۲. نوین ردا در سوره آل عمران، آیات ۱۳۰ و ۱۳۳ تا ۱۳۶ را دارای موضوعات متنوعی دانسته است که بعداً در سوره درج شده است. به نظر می‌رسد که ایشان، چون نتوانسته است، موضوع ربا و مواعظ دیگر در آیات مورد بحث را در ساختار پیشنهادی خود بگنجانند، چنین فرضیه بی‌دلیلی را مطرح کرده است.

۳. ردا به مبنای تقسیم‌بندی آیات اشاره نمی‌کند که بهتر بود، پیش از تقسیم‌بندی آیات، ابتدا به مبانی تقسیم‌بندی اشاره می‌نمود تا در معرض اتهام برخی از منتقدان نظم متقارن همچون نیکولای سینیای^۱ در ضعیف بودن، خود انتخابی بودن و غیر عقلانی بودن تقسیم‌بندی آیات قرار نمی‌گرفت (سینیای، ۲۰۱۷، صص ۱۱۲-۱۱۶).

۴. ردا جهت دستیابی به تقسیم‌بندی آیات در سوره آل عمران، مشتقات (س/ل/م) را بررسی می‌کند و آن را تنها در قسمت اول (آیات ۱ تا ۶۳) محصور می‌داند؛ درحالی‌که مشتقات این واژه در قسم دوم (آیات ۶۴ تا ۹۹) و نیز در قسم سوم (آیات ۱۰۰ تا ۲۰۰)، هفت مرتبه تکرار شده است؛ اما اشاره‌ای نمی‌کند.

۵. ردا واژه «حق» را تنها در قسمت اول (آیات ۱ تا ۶۳) محصور می‌داند؛ درحالی‌که در قسمت دوم، سه مرتبه در آیات ۷۱ و ۸۶ تکرار شده است. همچنین در قسمت سوم، پنج مرتبه در آیات ۱۰۲، ۱۰۸، ۱۱۲، ۱۵۴ و ۱۸۱، واژه «حق» آمده است؛ اما این آیات را در جدول شماره ۱ که مبنای تقسیم‌بندی آیات از نظر اوست، نیاورده است.

۶. ردا جهت دستیابی به تقسیم‌بندی آیات در سوره آل عمران، واژگان «العزیز الحکیم» را تنها در قسمت اول (آیات ۱ تا ۶۳) محصور کرده است؛ درحالی‌که در قسم سوم (آیات ۱۰۰ تا ۲۰۰) در آیه ۱۲۶، ترکیب دو واژه «العزیز الحکیم» نیز آمده است. به علاوه، وی در همان قسم اول واژه «العزیز» را در آیه چهارم سوره آورده؛ ولی به وجود واژه «الحکیم» در آیه ۵۸ اشاره نکرده است.

۷. ردا لفظ «ابراهیم» را جهت کشف دسته‌بندی آیات سوره آل عمران، تنها در قسمت دوم (آیات ۶۴ تا ۹۹) محصور می‌داند؛ درحالی‌که این لفظ در قسم اول در آیه ۳۳ تکرار شده است و نیز در قسم دوم در آیه ۹۷ آمده است؛ اما ایشان به ذکر این لفظ اشاره‌ای نمی‌کند.

نتیجه‌گیری

از مطالب بالا، موارد ذیل قابل دستیابی است:

۱. نوین ردا در تلاش است تا با نظریه نظم متقارن، ساختار منسجمی در قرآن اثبات کند که هرچند برای برخی پژوهشگران ناشناخته است؛ اما دارای پایه‌های روش‌شناختی معتبر است. او سوره آل عمران را به سه بخش تقسیم می‌کند و هر بخش را از دو دیدگاه لغوی و موضوعی تحلیل می‌کند. در تحلیل لغوی، قسمت‌های مختلف سوره با عبارات کلیدی مانند «لا اله الا هو»، «یا اهل کتاب» و «یا ایها الذین آمنوا» آغاز می‌شود که به یکپارچگی و هماهنگی مفاهیم کمک می‌کند. همچنین، نوین ردا از ساختارهای حلقوی برای تحلیل و فهم بهتر مفاهیم سوره و ایجاد ارتباط موضوعی بین اجزای آن استفاده می‌کند.
۲. ردا سوره آل عمران را دارای دو ساختار حلقه‌ای می‌داند که هر دو، بر دو نقطه کانونی مجزا تأکید دارند و ارتباطات درونی سوره را نشان می‌دهند. حلقه اول (آیات ۱۰۰-۱۰۴) تمام سوره را بر مفهوم تمسک به طناب خدا و هشدار در برابر پراکندگی متمرکز می‌کند؛ درحالی‌که حلقه‌های دیگر به نقش انبیاء در جامعه مؤمنان اشاره دارند و پیوندهایی بین ایده‌ها و رویدادهایی از تاریخ مسیحیت و اسلام اولیه ایجاد می‌کنند. این ساختارها به تفاوت‌های جزئی در موضوع یگانگی خدا و ضرورت پیروی از پیام‌آوران الهی می‌پردازند. در مرکز حلقه دوم (آیات ۷۹-۸۲)، مفهوم پیروی از پیامبران با محدود ساختن اختیارات دینی پیامبران به شکلی متعادل و قانونی - مذهبی - مقتدر ارائه می‌شود. بنابراین، ترکیب‌های حلقوی در سوره به منظور فهم جنبه‌های مختلف ساختار آل عمران با هم عمل می‌کنند.
۳. ردا دو نوع پویایی در سوره را شناسایی می‌کند: یکی «پیشرفت خطی» که در آن اجزای سوره بتدریج از یک بخش به بخش دیگر منتقل می‌شوند و دیگری «پویایی دایره‌ای» که با رسیدن به دو نقطه میانی اوج می‌گیرد و سپس به صورت متقارن باز می‌گردد. این دو نوع پویایی، به‌ویژه در بخش سوم که بلندترین قسمت سوره و شامل نیمی از آن است، به تقویت پیام سوره کمک می‌کنند. با وجود تفاوت‌هایی در شدت تأکید، هر دو ساختار حلقوی در ایجاد تعادل و زیبایی‌شناسی کلی سوره نقش مؤثری دارند.

منابع و مأخذ

- قرآن کریم. (۱۳۹۶). ترجمه مهدی فولادوند. دارالکتب الاسلامیه.
- ابن فارس، ابوالحسن احمد. (۱۴۲۳). مقایس اللغة. تحقیق عبد السلام محمد هارون، بی‌نا.
- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴). لسان العرب. چاپ سوم، دار صادر.
- دست رنج، فاطمه؛ خانی مقدم، مهیار و زیدی جودکی، مجید. (۱۴۰۰). واکاوی اعجاز ادبی تکرار و کارکردهای آن در سوره یوسف (ع). کتاب قیّم، ۱۱(۲۴)، پیاپی: ۲۴، ۱۴۷-۱۲۹. <https://doi.org/10.30512/kq.2021.13474.2620>
- دیوبندی، محمود حسن. (۱۳۸۵). تفسیر کابلی. احسان.
- رابینسون، نیل. (۱۳۹۱). دستان باز؛ قرائتی دوباره از سوره مائده. پژوهش‌های قرآنی، ۱۱(۱)، پیاپی: ۶۹، ۱۵۶-۱۸۹.
- صادقی تورانپشتی، میثم؛ میرحسینی، یحیی و زارع زردینی، احمد. (۱۴۰۰). رکوعات قرآنی؛ از پیشینه تاریخی تا کاربردها در فرهنگ اسلامی. مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی، ۱۵(۱)، ۸۱-۱۰۲. <https://doi.org/10.22034/isqs.2021.34422.1688>
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲). مجمع البیان. ناصر خسرو.
- فاضلی، حمیدرضا. (۱۴۰۲). بررسی تحلیلی نظریه نظم متقارن در تبیین همبستگی آیات قرآن با تأکید بر دیدگاه ریموند فرین. رساله دکتری، دانشکده الهیات، دانشگاه یزد.
- لسانی فشارکی و مرادی زنجان. (۱۳۹۴). سوره شناسی. نصایح.
- مکوند، محمود و شاکر، محمدکاظم. (۱۳۹۴). بازخوانی انسجام متن قرآن در پرتو نظریه نظم متقارن (با تأکید بر دیدگاه کویپرس). پژوهش‌های قرآنی، ۲۰(۳)، پیاپی: ۷۶، ۳۵-۴.
- منائب، سید مصطفی؛ سعدی، محمدجواد؛ عبدالله زاده، رحمت‌الله؛ امین ناجی، محمدهادی و جعفری، قاسم. (۱۳۹۵). ارتباط ارگانیک میان سوره‌های صف و جمعه (محتوا، موسیقی کلام، تصویر هنری). کتاب قیّم، ۶(۲)، پیاپی: ۱۵، ۷۳-۹۴.

References

- Anttila, J. H. (1991). *We will tell you the best of stories*. *StOr*, 67, 7–32.
- Cuypers, M. (1995). Structures rhétoriques dans le Coran: Une analyse structurale de la sourate "Joseph" et de quelques sourates brèves. *MIDEO*, 22(8), 107–195.
- Cuypers, M. (2009). *The Banquet: A reading of the fifth sura of the Qur'an*. Convivium.
- Dastranj, Fatemeh; Khani Moghaddam, Mahyar; & Zaydi Judaki, Majid. (2021). "Analyzing the Literary Miracle of Repetition and Its Functions in Surah Yusuf." *Ketab-e ghayyem*, 11(24), 129-147. [In Persian] <https://doi.org/10.30512/kq.2021.13474.2620>
- Deobandi, Mahmud Hasan. (2006). *Kabuli Tafsir*. [In Persian]
- Farrin, R. (2014). *Structure and Quranic interpretation: A study of symmetry and coherence in Islam's Holy Text*. White Cloud Press.
- Fazeli, Hamidreza. (2023). *Analytical Study of the Symmetrical Order Theory in Explaining Quranic Cohesion: Focusing on Raymond Farrin's View (PhD Dissertation)*. Yazd University. [In Persian]
- Ibn Faris, Ahmad. (2002). *Maqayis al-Lughah*. Edited by Abd al-Salam Harun. Dar al-Jil. [In Arabic]
- Ibn Manzur, Muhammad. (1994). *Lisan al-Arab* (3rd ed.). Dar Sadir. [In Arabic]
- Lasani Fesharki & Moradi Zanjan. (2015). *Surah Studies*.
- Makvand, Mahmoud & Shaker, Mohammad Kazem. (2015). "Re-reading Quranic Text Cohesion Through Symmetrical Order Theory (Emphasizing Cuypers' View)." *Quranic Studies*, 20(76), 4-35. [In Persian]
- Manaqeb, Seyyed Mostafa; et al. (2016). "Organic Connection Between Surahs al-Saff and al-Jumu'ah (Content, Verbal Music, Artistic Imagery)." *Ketab-e ghayyem*, 6(15), 73-94. [In Persian]
- Mir, M. (2000). Irony in the Qur'ān: A study of the story of Joseph. In *Literary Structures of Religious Meaning in the Qur'ān* (pp. 173–187).
- Neuwirth, A. (1980). Zur Struktur der Yūsuf-Sure. Studien aus Arabistik und Semitistik. *MIDEO*, 125–152.
- Reda, N. (2017). *The al-Baqara crescendo: Understanding the Qur'an's style, narrative structure, and running themes*. McGill-Queen's University Press.
- Reda, N. (2018). What is Islam? The importance of being Islamic in Christian theological schools. *Islam and Christian-Muslim Relations*, 29(3). <https://doi.org/10.1080/09596410.2018.1494770>

- Reda, N. (2021). The poetics of Surat Al Imran narrative structure. In M. Klar (Ed.), *Structural dividers in the Qur'an* (pp. 27–53). Routledge.
- Robinson, Neal. (2012). "Open Hands: A Re-reading of Surah al-Ma'idah." *Quranic Studies*, 18(69), 156-189. [In Persian]
- Sadeghi Toranposhti, Mitham; Mirhosseini, Yahya; & Zare Zardini, Ahmad. (2021). "Quranic Ruku'at: From Historical Background to Applications in Islamic Culture." *Quranic and Islamic Culture Studies*, 5(1), 81-102. [In Persian] <https://doi.org/10.22034/isqs.2021.34422.1688>
- Sinai, N. (2017). Review essay: Going round in circles. *JQS*, 19(108), 106–122.
- Tabarsi, Fadl ibn Hasan. (1993). *Majma' al-Bayan fi Tafsir al-Quran*. [In Arabic]
- The Holy Quran*. (2017). Translated by Mahdi Fooladvand. Dar al-Kutub al-Islamiyah.
- Zahniser, A. H. (1991). The word of God and the apostleship of Isa: A narrative analysis of Al 'Imran. *Semitic Studies*, 36(1), 77–112. <https://doi.org/10.1093/jss/XXXVI.1.77>